

ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ МОТИВАЦІЇ СТАРШОКЛАСНИКІВ МЕТОДАМИ СТИМУЛЮВАННЯ НА УРОКАХ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

В статті раскрыты основные пути формирования познавательной мотивации старшеклассников методами стимулирования на уроках иностранного языка. Определены методы стимулирования, использование которых в процессе преподавания иностранного языка, оказывает эффективное влияние на процесс формирования познавательной мотивации старшеклассников.

The article deals with the principal ways of formation of senior pupils' cognitive motivation by means of methods of stimulation. The methods of stimulation, the use of which while teaching foreign languages positively influences the process of formation of cognitive motivation among senior pupils have been determined.

Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті окреслює стратегію мовної освіти на сучасному етапі розвитку суспільства. До системи неперервної мовної освіти включено вивчення іноземних мов як обов'язкового компоненту процесу підготовки освіченої особистості [1].

Відповідно до визначеного, зростає актуальність потреби пошуку ефективних шляхів удосконалення існуючої системи навчання іноземних мов. Кінцева мета навчання іноземної мови в середній школі – навчити учнів спілкуватися вивчаємою мовою в усіх видах мовленнєвої діяльності в різних життєвих ситуаціях.

Ефективність процесу засвоєння учнями іноземної мови на всіх етапах навчання багато в чому залежить від наявності у школярів інтересу до її вивчення. Наявність інтересу зумовлює позитивну мотивацію займатися пізнавальною діяльністю під час вивчення іншомовного матеріалу.

Але ж відомо, що на старшому етапі навчання в школі

різко знижується успішність учнів з більшості провідних предметів. Однією з провідних причин такого становища є відсутність значущих мотивів, спонукаючих сил пізнавальної діяльності в процесі навчання. Не є виключенням і курс "Іноземна мова." На жаль, існують значні протиріччя між змістом навчання, організацією процесу навчання, з одного боку, і реальними інтересами і потребами учнів (особливо старшої школи), з іншого. Результат визначених протиріч – втрата інтересу до навчання й до пізнавальної діяльності в цілому.

Виходячи з вищезазначеного, звернення до проблеми формування пізнавальної мотивації старшокласників методами стимулювання на уроках іноземної мови є надто актуальним.

Дослідженням мотивів діяльності й поведінки особистості взагалі й особистості підростаючої людини зокрема займалися і займаються провідні психологи і педагоги, а саме К.А.Абульханова-Славська, Б.Г.Ананьєв, Л.І.Божович, О.М.Леонт'єв, Н.Г.Морозова В.М.М'ясищев, Л.С.Рубінштейн [2, 3, 4, 6, 7, 8, 10]. Вивчення цієї проблеми надзвичайно перспективне в розв'язанні багатьох практичних педагогічних проблем. Керувати діяльністю дітей, підлітків, юнацтва – без знань сутності загальних мотивів діяльності й спеціальних мотивів вчинків – майже неможливо.

В роботах визначених учених-психологів загальним є положення, що в мотивації відображено вплив на особистість людини об'єктивного світу, який не лише відбивається в його свідомості, а й породжує певне відношення. Для утворення мотивів недостатньо лише зовнішніх стимулів. Ці стимули мають спиратися на потреби власне особистості, щоб сформуватися в її мотиви. Лише те, що для особистості є необхідністю, цінністю, значущістю, закріплюється й утверджується в мотиві.

Більшість учених вказують на зв'язок мотивації з усіма структурними компонентами діяльності (О.М.Леонт'єв, С.Л.Рубінштейн, Г.І.Щукіна) [6, 10, 12]. Тому в процесі діяльності важливо визначити не лише окремі мотиви, але й забезпечити шляхи формування й розвитку мотивації. Взаємозв'язок цілей діяльності й мотивів цієї діяльності має непереврене значення

для педагогічної науки в цілому й для розв'язання багатьох конкретних педагогічних задач. Перетворення цілей в мотиви діяльності є значною цінністю навчального процесу, оскільки об'єктивно значуща ціль перетворюється на особистісно значущу, суб'єктивно прийнятну школярами (Г.І. Щукіна).

Значущим для визначення сутності пізнавальної мотивації є, на нашу думку, положення про те, що пізнавальний інтерес є важливим мотивом активності особистості, її пізнавальної діяльності. "Сутність пізнавального інтересу в тому, що об'єктом його є сам процес пізнання, який характеризується бажанням проникнути в сутність явищ, пізнанням теоретичних, наукових основ визначеної сфери знань, відносно стійкою настановою на постійне, глибоке й ґрунтовне їх вивчення" [12; с.11].

Об'єктом пізнавальної мотивації також виступає власне процес пізнання. Визначаємо: *пізнавальна мотивація – сукупність зовнішніх і внутрішніх мотивів, яка спонукає учня до активної пізнавальної діяльності в процесі учіння.*

Аналізуючи вплив процесу навчання (зупинимося на процесі навчання іноземної мови) на пізнавальну мотивацію, слід визначити два принципових джерела формування пізнавальної мотивації під час опанування будь-якої шкільної дисципліни взагалі й іноземної мови зокрема.

По-перше, зміст навчального матеріалу.

По-друге, власне процес навчання, який вважаємо за процес організації пізнавальної діяльності учнів.

В організації загального процесу навчання й процесу пізнавальної діяльності учнів неперевершену роль відіграє вчитель-предметник (стосовно окремого учбового предмету), оскільки він обирає методи навчання. Від нього залежить наскільки швидко буде змінюватися характер діяльності учнів у процесі навчання:

- від репродуктивно-відтворюючої до репродуктивно-пошукової;

- від пошуково-творчої до творчої.

Розглянемо, яке місце в цьому процесі займають прогресивні методи стимулювання під час вивчення іноземної

мови в старших класах. Впровадження загальнопедагогічних методів стимулювання в навчальному процесі актуалізується в сучасній школі.

Класифікація методів стимулювання, на жаль, не є остаточно визначеною в педагогічній науці.

Так, М.М. Фіцула до *методів стимулювання* відносить методи формування пізнавальних інтересів; метод навчальної дискусії; метод забезпечення успіху в навчанні; метод пізнавальних ігор; метод створення ситуації інтересу в процесі викладення навчального матеріалу; метод створення ситуації новизни навчального матеріалу; метод опори на життєвий досвід учнів і методи стимулювання обов'язку відповідальності в навчанні.

Н.Є. Мойсенюк *методи стимулювання і мотивації учіння* підрозділяє на дві підгрупи:

- 1) методи стимулювання інтересу до навчання ;
- 2) методи стимулювання обов'язку і відповідальності.

До першої підгрупи належать *пізнавальні ігри й навчальна дискусія*. До другої підгрупи належать методи: *роз'яснення значимості учіння, пред'явлення навчальних вимог, заохочення й осудження в учінні*.

Н.П. Волкова *методи стимулювання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності* розмежовує на методи формування пізнавальних інтересів учнів (метод створення ситуації новизни навчального матеріалу; метод опори на життєвий досвід учнів; метод пізнавальних ігор; метод створення відчуття успіху в навчанні /"Евріка"; "Навмисна помилка", або "Допоможи мені"/; диспут; навчальна дискусія) і метод стимулювання обов'язку і відповідальності в навчанні.

Виокремлені класифікації методів стимулювання доводять наявність певної тенденції в їх розподілі на дві пріоритетні групи. Загальним є, на нашу думку, положення про спрямованість методів стимулювання на формування позитивних мотивів учіння, пізнавальної мотивації, що, в свою чергу, стимулює пізнавальну активність і сприяє збагаченню учнів навчальною інформацією взагалі і окремих навчальних дисциплін зокрема.

Процес навчання іноземної мови є цікавим прикладом синтезу загальних методів навчання і комунікативного методу навчання іноземної мови (визнаний провідний метод сучасної методики навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах).

Ю.І. Пассов [9] окреслює принципи комунікативного методу:

- мовленнєва спрямованість навчального процесу;
- індивідуалізація при керівній ролі її особистісного аспекту;
- функціональність;
- ситуативність;
- новизна.

Яким чином методи стимулювання можуть підвищити ефективність реалізації визначених принципів комунікативного методу навчання іноземних мов і сприяти формуванню пізнавальної мотивації?

1. Мовленнєва спрямованість процесу опанування іноземної мови полягає не лише в тому, щоб висунути практичну мету мовлення, але й в тому, що шляхом до цієї мети є саме практичне користування іноземною мовою, що само по собі виступає *позитивним мотивом* прагнення учнів досягти певного рівня володіння вивчаємої мови.

2. Індивідуалізація є головним засобом стимуляції активності учнів і мотивації з урахуванням їх життєвого досвіду, контексту діяльності, сфери інтересів, емоційної сфери і статусу конкретної особистості в колективі. Лише за умови застосування методів стимулювання, а саме: пізнавальних, ділових, рольових ігор; диспутів і навчальних дискусій; методу опори на життєвий досвід учнів – можливо ефективно реалізувати визначений принцип. Впровадження на уроках іноземної мови пізнавальних, ділових і рольових ігор забезпечує підвищення інтересу старшокласників до змісту навчання, надає можливість переходу від репродуктивно-відтворюючої до пошуково-творчої діяльності, стимулює бажання займатися пізнавальною діяльністю і як результат відіграє провідну роль в формуванні

пізнавальної мотивації учнів.

3. Функціональність процесу навчання іноземної мови забезпечує відбір іншомовного матеріалу адекватного процесу комунікації. Учні відчують реальну значущість навчального матеріалу для здійснення практичної комунікації, що є кінцевою метою викладання іноземної мови в середній загальноосвітній школі.

4. Принцип ситуативності як засіб мовленнєвої стимуляції і як умова розвитку мовленнєвих навичок забезпечується методом ситуативних ігор, методом створення ситуації інтересу в процесі викладання навчального матеріалу. Створення реальних життєвих ситуацій на уроках іноземної мови – шлях до подолання протиріч між організацією навчального процесу, його змісту і реальними потребами й інтересами старшокласників. Учні відчують що, те, чим вони займаються на уроках - не відірвано від реального життя.

5. Принцип новизни проявляється в постійній зміні предмета розмови, обставин, завдань та інше і може бути реалізованим методом створення ситуації новизни навчального матеріалу, методом пізнавальних, ділових, рольових і ситуативних ігор. Новизна навчального матеріалу, який подається нестандартними методами і формами навчання на уроках іноземної мови – також одна з провідних умов ефективності процесу формування пізнавальної мотивації старшокласників.

Але ж педагогічний процес не обмежується лише проблемами навчання. Тому слід звернути увагу на одне питання сфери виховання, яке, з нашої точки зору, може позитивно впливати на процес формування пізнавальної мотивації саме старшокласників.

У період ранньої юності, становлення людини, дуже важливою є проблема самовираження особистості. Мотивами самовираження є те, що молода людина прагне високої оцінки й самооцінки, визнання своєї особистості іншими і т.ін.

Стосовно процесу опанування іноземної мови можна дійти висновку: людина (учень), для якої самовираження є

“домінантою особистісної активності” [11; с.69], усвідомлюючи роль і значущість знань іноземної мови в сучасному суспільстві, буде намагатися оволодіти нею. Оскільки для цієї людини володіння іноземною мовою – шлях для самовираження. Іншими словами, мотиви самовираження перетворюються на мотиви пізнавальної діяльності у визначеній сфері знань. А застосування методу опори на життєвий досвід учнів, методу відчуття успіху в навчанні на уроках іноземної мови в старших класах цей процес активізує.

Таким чином, процес формування пізнавальної мотивації методами стимулювання на уроках іноземної мови є комплексною і актуальною проблемою сучасної педагогічної науки, яка вимагає подальшого дослідження.

Ефективність формування пізнавальної мотивації старшокласників методами стимулювання на уроках іноземної мови залежить від:

- впровадження методів стимуляції в навчальний процес, як комплексної системи;
- мовленнєво-практичної спрямованості процесу опанування іншомовного матеріалу;
- дотримання принципів функціональності й новизни;
- використання автентичного матеріалу, зміст якого відповідає інтересам учнів відповідного віку;
- помірності підвищення рівня ускладненості матеріалу;
- урахування вікових особливостей учнів;
- впровадження індивідуально-диференційованого й особистісно-орієнтованого підходу в організацію навчального процесу.

Література:

1. Національна доктрина розвитку України у XXI столітті // Освіта України. – 2001. - №29. – С. 4-6.
2. Абульханова-Славская К.А. Деятельность и психология личности. – М.: Наука. 1980.
3. Ананьев Б.Г. Избранные психологические труды. В 2-х

т. – М.: Педагогика. 1980.

4. Божович Л.И. Психологический анализ формирования и строения гармонической личности // Психология формирования и развития личности. – М., - 1981. – С. 78-97.

5. Вишпінська Т.М. Індивідуально-диференційований підхід до навчання іноземної мови учнів старшої школи // Педагогіка і психологія. – 2001. - №2. – С. 23-30.

6. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. – М.: Политиздат, 1975. – 304 с.

7. Морозова Н.Г. Формирование познавательных интересов у ребенка в семье. – М.: Изд-во АПН РСФСР, 1961.

8. Мясищев В.Н. Проблема психологии в свете взглядов на отношения человека // Ученые записки ЛГУ, №203, 1955, вып. 8. – С. 8-32.

9. Пассов Е.И. Коммуникативное иноязычное образование. – Липецк: Липецк. Гос. педаг. ин-т, 1998. – 159 с.

10. Рубинштейн Л.С. Проблемы общей психологии. – М.: Педагогика, 1973. – 432 с.

11. Середюк Л.А. Форми особистісного самовираження сучасних старшокласників // Педагогіка і психологія. – 2001. - №1. – С. 67-72.

12. Щукина Г.И. Проблема познавательного интереса в педагогике. – М.: “Педагогика”, 1971. – 352 с.

К.А.Балтремус

ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНЕ НАВЧАННЯ – НЕОБХІДНА УМОВА ГУМАНІЗАЦІЇ ШКІЛЬНОГО ЖИТТЯ

На сучасному етапі розвитку в Україні відбувається перехід від знаннєвої до особистісної орієнтації цілей і змісту освіти. Саме поняття гуманізації освіти в українському педагогічному словнику за редакцією С.У.Гончаренка визначається як „процес переосмислення, переоцінки всіх компонентів педагогічного